

Telegrafisti päevik 1941

Erna dessantgrupis Eestisse. Kodumaa eest

III

Mihkel Theodor Simmo

ESMASPÄEV 21. JUULI

On ilus juulikuu ilm sinise taeva ja heleda päikesega. Hommikusööki jagatakse välja supikatla rajoonis ja süüakse seda mida just käepärast on. Söögimaterjal mis taludest on toodud – leib, või, munad, liha, piim, tangud jne. Äridest tuuakse tarvilikku, mida seal olemas on – suhkrut, soola, sigarette, tubakat, tuletikke jne.

SAADETUD TELEGR. kell 11.45:

„NR 1836 X 15–20. juulini 4 patrulli-kokkupõrget, kaotused 1 surnu, 1 raskelt ja 1 kergelt haavatu. Venelaste kaotused 13 surnut. Kohalike elanike kinnituste kohaselt raudtee Mustjõe kohal purustatud. See teade pole veel kontrollitud. Saime täiendust 1 ohvitseri ja 12 ratsanikuga Tapalt, samuti relvi. STAF”

SAADETUD TELEGR. kell 12.30:

„Mobilisatsioonikäsk 16–50 aastastele. 1907–1918 a. sündinud sõjaväkke. Teised kindlustustöödele. STAF”

VASTUVÕETUD TELEGR. kell 12.45:

„Hellat, Jõgi hüppavad homme öösel ringi P1700 5650. Relvad homme samasse kohta. Kurei.”

TEISIPÄEV 22. JUULI

Kautla ümbruskonna metsadesse koguneb iga päevaga rohkem ja rohkem metsavendi – need on organiseeritud grupid, kellel alaline kontakt ERNA grupiga Kautla soosaarel. Need omaette paiknevad grupid on nõrgalt relvastatud, kuid toimivad ümbruskonda kontrolliva valve- ja luuregruppidena. Metsavendade organiseerivad ja juhtivad mehed on tihti endised eesti sõjaväelased või kaitseliitlased. Meie juhi kol. Kurg'iga on ühendusse astunud major Hindpere, kes tunneb hästi siinset maastikku ja on samuti heas kontaktis ümbruskonna talurahvaga.

VASTUVÕETUD TELEGR. kell 09.42:

„Suur tänu NR. 1836 eest. Hellat, Jõgi tulevad alles täna koos relvadega. Koht sama 1700 5650. Saksa väeosad Narva külje all. Mujal muutuseta. Kurgvel.”

Täna ennelõunal saabuvad siia möödunud öösel allahüpanud langevarjurid Toomas Hellat ja Ülo Jõgi. Peale lühikest puhkust asuvad teele oma eesmärgi poole Neeruti piirkonnas. Neile antakse täienduseks kaasa Paul Toome ja Artur Rägastik püstolkuulipildujaga.

VASTUVÕETUD TELEGR. kell 13.18:

„Schwarze asub Saksa eelväe juures. Pealetung Rakverele täna hommikul edukas. Minu mapi sisu võib kasutada Leiuse käes. Reinku. Soovitav saata täna õhtul pärast patarei saamist üks jaam erariides. Vaja teateid. Liikumine ja koondumine Rapla-Märjamaa rajoonis. Ku.”

KOLMAPÄEV 23. JUULI

Päev algab ilusa ja sooja juulikuu ilmaga. Minu sidepidamine muutub päev päevalt intensiivsemaks, olenevalt ERNA grupi momendil stabiliseerunud seisundist, laienenud luureandmete kogumisest. Päeviti saadetakse välja luuregruppe eriülesannetega ja mitmes suunas. Tundub, et meie kui desandina maaletulnud luuregrupi tegevuse kõrgaeg on lähedal.

SAADETUD TELEGR. kell 09.00:

„Palun relvi. Meid on 100 meest koos. Maha heita Kautlas. STAF”

SAADETUD TELEGR. kell 09.45:

„Vahastus jalavägi Leedust. Tartu maanteel 20. 7 NKVD autod. Vange pole saanud. Juunis 50 soomusmasinat Kose suunas Alaveresse saabunud. STAF”

VASTUVÕETUD TELEGR. kell 16.45:

„Mathiesen, Talgre täna öösel samasse kohta. Leidsime kaks kasti. Homme relvad. Re.”

NELJAPÄEV 24. JUULI

Raadiojaam on paigal meie kuuseokstest tehtud varjupaigas. Antennitraadid on üleval puude otsas, tunneme end küllalt kindlatena praeguses laagriolukorras – pean ülearuseks tööks antenni ööseks maha võtta, kuna järgmise päeva hommikutundidel tuleb jälle sidet võtta. Üllatusrünnak meie praegusele laagriplatsile pole tõenäolik, kuna oleme julgestatud ümberringi paigutatud valvemeeskondadega. Minu raadiojaama vastuvõtja ei ole korras ja see tekitab muret. Pean sellest teatama Soome ja sealt abi paluma.

SAADETUD TELEGR. kell 08.00:

„Pimesi antud. Maandumine keskööl 3–5 km lõunapoole. STAF”

„Pimesi antud“ telegramm tähendab seda, et mina ei kuule vastasjaama ning selletõttu pole saanud kinnitust, et on vastu võetud.

SAADETUD TELEGR. kell 08.10:

„Pole leidnud. Kas Mathiesen on alla hüpanud. Maanduda ainult Kautlas. Laskemoona otsimisel kokkupõrge. STAF”

VASTUVÕETUD TELEGR. kell 11.25:

„Mathiesen R 9920 H 6430 maandunud. Liigub suunas NW. Täna öösel oodata Kautlasse 4 kasti relvi ja laskemoona. Rei.”

SAADETUD TELEGR. kell 11.45:

„Munkkiniemi meeskonna saabumine soovitatav. Hädapärast vaja kaarte. STAF”

SAADETUD TELEGR. kell 23.30:

„Kõik vastuvõtjad reast väljas. Saatke üks vastuvõtja ja lambid. STAF”

Täna päeva sidepidamine on olnud ebakindel selles suhtes, et vastuvõtja rikke tõttu olen saanud vastu võtta ainult ühe telegrammi kell 11.25. Kõikidel teistel sidepidamistel päeva jooksul olen töötanud „pimesi“ oma vastasjaamaga – olen saatnud teele telegrammid ilma et oleks saanud vastuvõtu kviitungit Soomest.

RE E D E 25. JUULI

SAADETUD TELEGR. kell 07.30:

„Ükski saatjatest pole korras. Kõik vastuvõtjad tegutsemiskõlbmatud. Kaste pole me leidnud. STAF”

Ka tänase päeva sidepidamine on olnud ebakindel vastuvõtja vea tõttu. Olen saatnud oma telegrammi heas lootuses, et see siiski tuli kohale. Täna hilisõhtul läheb Kautlast teele üks grupp mehi Järva-Madise poole sihiga Albu vallamaja. Grupis on ratsaväelased ltn. Jaanhold'i juhtimisel ja metsavennad ltn. Pagi'ga. Grupi koosseisus umbes 20 meest.

L A U P Ä E V 26. JUULI

SAADETUD TELEGR. kell 11.35:

„Vastuvõtja rikkes. Ootame täna öösel. Saatke aparate, kompasse ja kaarte. STAF”

SAADETUD TELEGR. kell 20.30:

„Metsas Aravete ja Käravete vahel patarei ja üle 100 auto. Kihmel autod. Seidlas autod ja patarei. 24. skp. peale Aravetel diviisi staap. STAF”

SAADETUD TELEGR. kell 20.40:

„Mahaheide kindel 1000 x 6000. Ootame 24.00 paiku. Tunnuseks helendav kolmnurk. Kits leidis üles kastid. Maandumiskoht 1700 4600 STAF”

VASTUVÕETUD TELEGR. kell 21.30:

„Täna kella 24.00 paiku 2 meest ja üks kast.”

SAADETUD TELEGR. kell 22.50:

„Tobre alustab homme. STAF”

Möödunud ööl hüppas alla Georg Kits. Tema hüppel heideti alla ka kaks hoidikut relvade ja muu materjaliga. Koos teda allahüppamispaigal Kautla rabas vastuvõtnud meestega jõudis ta keskpäeval meie laagrisse. Tal oli kaasas ka minu raadiojaama jaoks tagavaraosi ja patareisid. Nüüd on minu vastuvõtja jälle korras ja sidepidamine normaalne.

Õhtul saabusid tagasi mehed, kes läksid tee Järva-Madise poole eile õhtul. Jaotatud kahte gruppi rünnati ltn. Jaanholdti ja ltn. Pagi juhtimisel Albu vallamaja, kus asus hävituspataljoni mehi ja punaarmee õhuvaatlusposti meeskond. Vallamaja rünnati kahest suunast ja vastasel oli kaotusi langenutena. Rünnak toimus varahommikul kella kolme paiku ja oli mõeldud üllatusrünnakuna, kuid vaenlane oli siiski teadlik lähenevast hädaohust ja meie meestele avati kuulipildujatuli. Vastase tugeva ülekaalu tõttu ja meie meeste laskemoona lõppedes tõmbuti tagasi. Albu vallamaja jäi vallutamata – meie kaotused olid kaks surnut ja kaks haavatut.

P Ü H A P Ä E V 27. JUULI

SAADETUD TELEGR. kell 07.45:

„Kindlustustööd käimas Salutaguselt 1 km lõuna pool. Laod Sääsküla Harguselt 1 km lõuna pool, Kose-Uuemõisa poole, Suru metsas. Eile motoriseeritud väed Kuimetsas, Vaoperes, Habajal, Kõues, Margusel. Täna motoriseeritud väed liikumas Ojasoolt Paide suunas. Küsivad teed Paide–Järva-Jaani poole. Gross, Vasila saabusid. STAF”

SAADETUD TELEGR. kell 08.25:

„Soovitav kõik vormis. Saatke meile pullovereid. STAF”

SAADETUD TELEGR. kell 15.00:

„Aleks palun sünni-õnnetelegramm, poeg Peet. STAF”

SAADETUD TELEGR. kell 15.05:

„Hetkel organiseeritud 683 meest 93 püssiga Madise, Aeba ja Paunküla rajoonis. STAF”

VASTUVÕETUD TELEGR. kell 18.30:

„Maandumiseks piisab taskulambi valgustusest. Täna kaks meest ja relvi. Vene rindekomando korraldus hobuste ja rakmete rekvisitsiooniks. 200-listes gruppides väeteenistuskohustuslike kaitse all saata Eestist välja Kingissepa suunas. Telegramm Peetile teel.”

SAADETUD TELEGR. kell 18. 45:

„Kindlustus tööd Inglisele. Tankitõkkes. STAF”

ESMASPÄEV 28. JUULI

SAADETUD TELEGR. kell 06.30:

„Kaks korda üle lennanud. Taskulambid mitteküllaldased. Täna jälle pannid. STAF”

SAADETUD TELEGR. kell 10.35:

„Õhuvaatluspostid kuulilipidujatega Voose, Silmsi ja Rooküla. Allaheite kohal 5 km ringis madalalt lennata, päris kindel. STAF”

VASTUVÕETUD TELEGR. kell 14.15:

„Lutter, Põllu heideti öösel alla samas kohas kus Kits. Üks kast kaasas. Saatke 50 meest ühes saatjaga välja loodesuunas Tapa ümbrusse. Ülesanne: korraldada liikluse häirimist. Sündmustest ette kanda kohtade täpse nimetamisega. Tulen täna. Pannid 0010 peale lõkkes hoida. Valgustugevust poole võrra vähendada.”

VASTUVÕETUD TELEGR. kell 14.20:

„Mathiesen, Talgre 50 mehega, asukoht 5390 6570. Patrull vastuvõtjaga teele saata, sealne rikkis. Mathiesen'ile öelda, et täna relvi pole oodata. Ülesannet endiselt täita.”

SAADETUD TELEGR. kell 15.05:

„Lutter, Põllu, kastid saabunud. Saatke arstimeid ja sidumismaterjali. 1 vastuvõtja korras. Neljast saatjast ühel anoodid läbi. Grossil on saatja korras. Heitke alla lähemale. STAF”

SAADETUD TELEGR. kell 23.08:

„Eile päeval Ardu vaateldud elav liiklus Paide suunas. Ahulas elav liiklus Paide suunas. Sõdurid, varustus, tagavaraosad. Veokid osaliselt tühjalt. STAF”

TEISIPÄEV 29. JUULI

Keskööl hüppasid Kautla soo- ja rabamaastikule alla 18 langevarjurit – meist mahajäänud ERNA grupi mehed, kel katsed järgneda meile paatidega olid ebaõnnestunud. Lähenedes Eesti rannikule olid nad sattunud vene laevastikuüksuste tule alla. Koos meestega hüppas alla ka oberleutnant Reinhardt ja kõik saabunud mehed olid tervetena varahommikul kohal Kautla laagris. Jälleenägemise rõõm on suur, nüüd on üksus taas oma esialgses koosseisus ja kõigil palju jutustada sellest, mida vahepeal on juhtunud.

SAADETUD TELEGR. kell 07.00:

„Kõik libedalt maandunud. Otsime kolme varustushoidikut. Erna 1 katteks paigutatud laialdasele alale. Häirime pidevalt side ja liiklusvahendeid. Eile rünnak Järva-Madisele, 19 venelast surnud.

Üleeile rünnati vene autot, 1 polkovnik langes, samuti teised. Venelased väga närvilised. Metsadest läbi sõites tulistavad huupi kuulipildujaist. Tapa rühm formeerimisel. Patrull Tommille teel, samuti Raplasse Tobrega. Rein. STAF”

SAADETUD TELEGR. kell 11.10:

„Piki Keila jõge Salutaguselt kuni Selini käimas kindlustustööd. Ehitatakse tankikaevikuid ja kuulipildujapesi. Raudalu maantee kitsendatud 3 meetrile. Tööd Kuimetsas 28. skp. lõppenud, Jalusel ja Kolul alanud. STAF”

SAADETUD TELEGR. kell 12.20:

„Laskemoona ja kütteaine depood 9760 5895 ja 9925 5550. Kolonel Leithammel 200 relvastamata mehega 8600 5800. Tobre seal, saatja rikkis. 26. skp. Kolga lahest üritatud põgenemist Soome. Hoidikuid pole leidnud. Rein. STAF”

SAADETUD TELEGR. kell 15.00:

„Kutsub Gross Mathieseni saatjaga oma juurde tagasi. Juba viis päeva pole vene hävitajaid nähtud. Varustuse mahaheit sobivam NO või lõuna suunas. Langevarjuri pluuse soovitakse, kus on varustuse hoidikud. STAF”

SAADETUD TELEGR. kell 18.10: p

„Ootame varustuse hoidikuid ja relvi täna väikeste pannituledega. Miks vaikite. Rein. STAF”

VASTUVÕETUD TELEGR. kell 22.30:

„Hoidikud varustusega heideti teile järele alla N või NW suunas metsaveerele. Täna ei saabu midagi. Ku.”

K O L M A P Ä E V 30. JUULI

Sidepidamine Soomega on käigus tavaliselt kogu päeva. Minu sidepidamises on viimastel päevadel tulnud juurde uusi ülesandeid seisnedes selles, et aidata teisi väiksemaid, kahemehelisi, teistel paikadel allahüpanud luuregruppe side loomisel Soomega. Neil on äpardusi kaasaantud raadiojaamadega – mitmel korral on juhtunud, et momendil kui mehed püüavad sidet saada, tuleb ilmsiks, et vastuvõtuaparaat ei tööta mingi vea tõttu.

SAADETUD TELEGR. kell 10.45:

„Kas te kuulete Tobret? Tema vastuvõtja ei tööta. On teil ühendus Mathieseniga? STAF”

VASTUVÕETUD TELEGR. kell 13.56:

„Tobre kuulnud täna 830 qsa 3. Ta pole midagi teadustanud. Talgrega hea ühendus. Gross tuleb tagasi. Ku.”

SAADETUD TELEGR. kell 14.45:

„Kihme juures üks 1,2 kahur üles seatud. Ootame relvi. STAF”

SAADETUD TELEGR. kell 18.40:

„Oleme juba leidnud kaks hoidikut. STAF”

N E L J A P Ä E V 31. JUULI

Täna on meestel kibe tegevus juba varajastel hommikutundidel. Relvastatud patrullid on väljas otsimas allaheidetud hoidikuid relvade ja varustusega. Väljasaadetud luurerühmad liiguvad Kautla soosaarest eemalolevais metsavendadest moodustatud eelpostide piirkonnas. On teateid, et meie vaenlane koos hävituspataljoniga on meile lähemale liikunud ja kokkupõrkeid on oodata.

SAADETUD TELEGR. kell 07.00:

„Vajame 20 seljakotti. Ka üht arsti- ja sidetarvete kotti. Arst olemas. Meil 3 raskelt haavatut. Malmis jäid maha 3 antenni, saatejaamade patareid, raadiosidekoodid. Relvade saabumisel Tapa vallutamine võimalik. Schwarze kuulaku meid homme 12.15 lainel 5000 kHz. Rosenfeldt'i jaoks frekvents ja märk. STAF”

SAADETUD TELEGR. kell 07.35:

„Teade öösisest külastusest hilinenud ja andmed ebausutavad. Otsimisaktsioon lõuna suunas ohustab üldettevõtet. Andke otsekohe allaviskamiskoha numbrid. Nõuan korrektseid teateid. Rein. STAF”

VASTUVÕETUD TELEGR. kell 11.07:

„Etteheited 52-s põhjendamatud. Pärast teie starti pole esinenud ühtki öösist külastust. Relvasaadetised AOK¹ poolt seisma pandud. Põhjused teadmata. Mama 200 mehega sai täna öösel relvi. Kof.”

Olen tegevuses sidepidamisega kui kella 11.30 paiku antakse häire, meie laagriale läheneb vaenlase väeosa Voose poolt. Kogu Kautla laager on häireseisukorras. Tuleb käsk kiireks laagriplatsi mahajätmiseks. See tähendab minule ja Rosenfeldt'ile seda, et võtame otsekohe maha antenni, kogu raadiojaama varustus seljakotti, kõik riided ja relvad kaasa ning kiiresti kogunemine laagri staabipaiga juurde ühe suure kase all kus on kol. Kurg, oberltn. Reinhardt ja ltn. Lossman. Saan käsu liituda ltn. Lossmani poolt moodustatud umbes 10-e mehelise grupiga. Liigume otsekohe kiirsammul ltn. L. juhtimisel laagriplatsilt metsa, kirdesuunas.

Umbes poole tunnise kiirmarsi järele oleme välja jõudnud metsasihile, siin on mets hõredam ja nähtavus parem. Ltn. Lossman paigutab meid ahelikku piki sihiserval üleskasvanud võsastikku. Siin tuleb meil julgestusüksusena peatada vaenlane, et aega võita laagriplatsilt lahkuvale üksusele. Staabimeeste juurde jäeti ka minu senine raadiojaama kaaslane Heimar Rosenfeldt. Peale meie ahelikku paigutamist läheb ltn. Lossman tagasi laagriplatsile.

Laman rohus põõsa all, ühe puutüve varjus, relvaks püstol FN 7,65 ja kaks käsigranaati, seljas seljakott raadiojaamaga. Relvastus tundub nõrgana. Meie vastasel, keda meie siin ootame, on tõenäoliselt tõhusamad relvad, vähemalt püssid, eks näe ja kuule kui nad tulevad. Ahelikus, minust vasakul, silmside kaugusel, on Eino Kain. Paremal pool on Julius Kerman. Meist kolmest vähe kaugemal on August Nirgi, temal on püstolkuulipilduja – õige relv lähivõitluseks metsas. Kell on umbes 13, päev on päikesepaisteline ja soe. On kuulda mootorimürinat kaugusest, Voose tee suunast, kirdepoolt. Äkki kuulduv samast suunast käsigranaatide plahvatusi ja tulistamist püstolkuulipildujatest – need on meie meeste relvad, Kautla laagrist väljasaadetud võitlusgrupp on lahingus. Need on mehed, kes tulid Soomest langevarjuritena. Need mehed on paremini relvastatud kui meredessandina tulnud grupp – igal mehel on püstolkuulipilduja, rohkem laskemoona ja käsigranaate. Vaenlast Voose tee juurde kohtama läinud umbes 20-ne mehelise võitlusgrupi ülem on ltn. Marnot, kes tuli langevarjurina koos 18 mehelise grupiga Kautla rabale 28. juuli öösel. Lahingukära kõveneb, nüüd on kuulda ka raskekuulipilduja podinat. Lahinguplats on meist 2,5 km kaugusel, kirdesuunas. Vähehaaval vaikib lahingukära, et siis jälle vähe aja pärast kõveneda.

Umbes tunni kestnud lahingu järele on tulistamine ja granaatide lõhkemine lakanud – kuulduv ainult üksikuid pauke. Umbes kell 14 on kõik vaikne. Ootan põnevusega, et mis edasi saab – kas ilmub vaenlane ahelikus liikuvate meestena meie vaatlusale, aga ei – pole midagi kuulda ega näha. Tunnise ootamise järele hakkab asi tunduma vähe imelikuna. Mõtlen, et võibolla on meie mehed kõik taganemas Kautla rabale. Hõikan tasaselt Eino Kain'ile, keda mina oma kohalt näen, liigume üksteisele lähemale ja arutleme olukorda, et mida teha. Koguneme siis kõik, kes meie siin ahelikus

¹ AOK (Armeeoberkommando) – ‘armeejuhatust’ saksa keeles.

oleme ja otsustame, et minna tagasi Kautla laagriplatsile, tähendab sinna, kust meie tulime. Liigume ettevaatlikult laagriplatsi suunas kedagi kohtamata. Jõudnud kohale leiame laagriplatsi tühjana – ei ühtegi inimest ega märki sellest, et meid mahajäetud mehi oodatakse siia. Suur supikatel tuleasemel on täis sooja hernesuppi – kokk on nähtavasti jõudnud oma ülesande täita enne kiiret lahkumist. Vaatamata sellele et oleme tühja kõhuga, keegi meist suppi ei võta – mine tea, kes on siin vahepeal olnud ja supikatlasse oma aineid sisse seganud. Keerame katla kummuli tuleaseme kohal ja seega on supisöömise mõtted kõrvaldatud. Jätame paarinädalase siinoleku järgi koduseks saanud laagriplatsi seljataha ja liigume ettevaatlikult silmi ja kõrvu „lahti hoides“ läänesuunas, noorte mändidega Kautla rabamaastikku.

Olnud teel pool tundi kuuleme äkki, et keegi järgneb meile kiirel sammul. Viskume pikali pehmesse karusamblasse relvad laskevalmis ja ootame meie jälitaja kohalejõudmist. Peagi näeme meile lähenevat soome vormis üksikut meest, käe all laskevalmis püstolkuulipilduja. Mees kes tuleb on üks tänase lahingu läbiteinud löögirühma mehi, Oskar Luther. Ta jutustab meile sellest, mis juhtus lahingus Voose tee ääres. Rühm oli lahkunud kiirsammul Kautla laagriplatsilt Voose tee suunas, sinnapoole kust oli kuulda lähenevate mootorsõidukite mürinat. Jõudnud välja teeni olid nad ltn. Marnot'i juhtimisel rünnanud lähenevat autokolonni. Rünnati äkitselt ja täie tulejõuga mootorsõidukeid täis punaarmee lasi ja miilitsamehi, neid üllatati marulise püstolkuulipildujatule ja käsigranaatidega. Peagi oli aga vastane avanud tule autodel olevatest raskekuulipildujatest. Ltn. Oleg Marnot ja seersant Jüri Rosin langesid mõlemad sattudes kuulipilduja tule alla. Meie meeste kiire ja äkiline rünnak oli peatanud Kautla laagrit piirama tulnud kolonni ja lähivõitlus jätkus niikaua kui oli laskemoona, selle lõppedes tõmbuti tagasi. Meie meestest olid ka mõned haavatud, nende hulgas Karl Saage, kes oli õlast läbi lastud, seega tõsiselt haavatud. Luther'il oli õnnestunud teda lahinguplatsilt ära viia ja leidnud talle varjupaiga ühes talus. Teel tagasi laagriplatsi poole, oli ta sattunud tee ääres tulevahetusse ühe miilitsamehega, keda oli tabanud Luther'i püstolkuulipilduja valang nii, et mees oli langenud maanteekraavi igavesele unele.

Oleme nüüd seitsmekesi mahajäetud julgestusüksuses – soome jalaväevormis Eino Kain, Julius Kerman, Oskar Luther, August Nirgi, Mihkel Simmo ja erariides kaks Kautla gruppi kuulunud metsavenda, Tallinnast pärit Lembit Kaing ja Paunküla mees, punase täishabemega Aali. Relvastuseks on Luther'l ja Nirgi'l peale püstoli veel püstolkuulipilduja, teistel püstolid ja mõned käsigranaadid. Laskemoona on napilt. Puhketunnil meie olukorda arutledes leiame, et katsuda teisi kiirelt leida metsases soomaastikus on mõttetu, kuna on möödunud 4–5 tundi sellest kui Kautla laagriplatsilt lahkusid sealolevad ERNA mehed koos metsavendadega ja mis suunas nad liikusid on meile tundmatu. Otsustame kaugeneda endisest soosaare laagriplatsist, sest võimaliku haarangu oht on olemas. Liigume umbes 5–6 km NW ja jääme ööseks samblasäangi puhkele. Juulikuu viimase päeva ilm on ilus ja soe.

RE E D E 1. AUGUST

Ärkame varakult viludas ja niiskes hommikuõhus. Alustame liikumist, et kangestunud kehasse veidi soojust sisse saada. Lähene me metsale kõrgete mändidega ja leidnud sobiva paiga tõmban üles raadioantenni sidevõtmiseks Soomega. Mind abistab siinjuures Lembit Kaing, kes on õppinud laevatelegrafistide kursusel ja seega oskab sidepidamist morsetähestikuga. Raadiojaam on seljakotist välja võetud, korda seatud ja kellaag sidepidamiseks on käes.

SAADETUD TELEGR. kell 06.45:

„Lahing hävituspataljoniga. Oleme viiekesi eraldatud. STAF”

VASTUVÕETUD TELEGR. kell 10.10:

„Teatage kokkupõrke aeg, koht ja oma asukoht ja mis teistest teada. Ku.”

SAADETUD TELEGR. kell 14.45:

„Eile kell 13.00 kokkupõrge Sae metsavahi läheduses. Meie praegune asukoht 6 km Kautlast NW. Jäime oma postidele, teised tõmbusid tagasi teadmatus suunas. STAF”

VASTUVÕETUD TELEGR. kell 18.00:

„Saksa vägede teravik asus eile Rakke–Simuna lähistel. Venelased tõmbuvad tagasi. 16. diviisi staap Rägaveres. Teatage kui olete teised leidnud. Kas Rein ja Henn on teie juures? K.”

Peale päevast sidepidamist võtan maha antenni ja pakin jaama jälle seljakotti. Liigume vähe edasi metsasihil ja siis tagasi lagedamale sooheinamaale, kus meil on parem nähtavus ümbrusele. Kõrges heinas ja pehmes soosamblas leiame sobiva paiga ööbimiseks.

LAUPÄEV 2. AUGUST

Hommik on vilu ja meie ise öökülmast „kangete kontidega”. Hommikused soojad päikesekiired on teretulnud – see aitab nii kehasoojust kui ka meeleolu tõsta. Jätame maha öise laagriplatsi ja liigume ringi, et metsast ja rabast midagi söödavat-joodavat leida. Sööme marju – pohli, mustikaid, nii kuidas leiame. See toit looduse toidulaualt aitab ka janu kustutada – meil pole joogivett. Aegajalt tulistavad õhutõrjepatareid mis pole meist kaugel, arvatavasti kusagil Paunküla–Leistu ümbruses, arvavad meie kohalikku maastikku hästi tundvad kaaslased, Kaing ja Aali. Kahurite tuleandmine ja lõhkevad mürsud taevasinas tundub olevat kaunis lähedal. Tunnen jällegi puudust kaardist, teame oma asukohta umbkaudselt, see raskendab meie olukorda ning liikumist. Pealelõunal, leidnud sobiva paiga, panen korda raadiojaama ja võtan ühenduse Soomega.

SAADETUD TELEGR. kell 18.56:

„Rein ja Henn pole meie juures. Täpsed andmed teiste äraoleku kohta puuduvad. Oleme ümbritsetud taganevast vaenlasest ja õhutõrje patareidest. STAF”

Meil pole midagi süüa peale metsamarjade, nälg kipub kallale. Teeme otsuse minna kuhugi tallu toitu muretsema. Hilisõhtu hämarikus läheme tee kolmekesi: Kaing, Luther, Simmo. Teejuhiks on Kaing, kes tunneb ümbrust ja teab mis suunas liikuda, et läheneda mõnele talule. Alustame liikumist piki metsarada – ees sammub Kaing. Umbes pooletunnise liikumise järele peatub äkki meie teejuht ja teatab, et tee on välja pandud metsavendade hoiatusmärgid keppide ja murtud okste näol teatud asendis ning kombinatsioonis, millest tema on teadlik. Kaing arvab, et parem on nüüd tagasi pöörduda ja teha uus katse hiljem, nii ka teeme. Tuleme tagasi öölaagriks valitud puhkepaigale ja meil kõigil tuleb uinuda tühja kõhuga. Loodame homse päeva paremale õnnele.

PÜHAPÄEV 3. AUGUST

Jälle pühapäevane päev, kuid meile siin on kõik päevad ühesugused oma igapäevaste probleemidega, esmajoones joogivesi ja söök. Päeval toome vett ühest rabalaukast – on küll vähe vastumeelt seda pruunivärvilist ja sogast vett juua aga meil pole mingit valikut. Õhtul üritame jälle toitu hankida. Läheme tee kolmekesi – Luther, Kaing ja Simmo. Luther'i relvadeks on püstolkuulipilduja, püstol ja käsigranaadid, Kaing'il on püstol ja minul püstol ning paar käsigranaati.

Meie asukoht on umbes 4–5 km Paunkülast idas, soises metsas. Läheme teele õhtuvidevikus, teejuhiks Kaing, kes tunneb ümbrust ja teab kus paiknevad talud. Umbes pooletunnise käigu järele oleme väljas metsast ja jätkame teekonda heinamaadel piki sirgelt kaevatud kanal-kraavi. Kesköö paiku ületame põldudevahelise külatee ja oleme välja jõudnud Kiruvere järve lõunatippu. Liigume ettevaatlikult ja vaikselt lähemale järvele. Teerada viib meid ülespoole järveranna kõrgendikule. Äkki näeme ööhämarikus meie ees kõrget lipuvarrast, mis asetseb keset tasase pinnaga laagriplatsi

meenutavat ala. Liigume ettevaatlikult paremale, järve ranna suunas. Tihe võsa järsul kallakul alla vee poole ja kesköö pimedus peidavad vaevalt nähtava jalgraja. Oleme liikunud mõned meetrid piki kallakut allapoole kui kuuleme äkki paari hobuse norskamist. Jääme otsekohe seisma ja kuulame – tõenäoliselt oleme sattunud mingi puhkava ratsaüksuse peale. Tõmbume vaikselt tagasi tulnud teed lipuvarda poole ja jätkame selle järele liikumist piki kõrget järvekallast läände ja vähehaaval põhjapoole, ümber järve. Kaing juhib meie liikumist, mille sihiks on nüüd minna ümber järve, tagasi selle põldudevahelise külatee suunas kust tulime.

Oleme olnud teel ümber järve umbes poolteist tundi ja läheneme külateele, mis kulgeb loode-sihis Paunküla talude suunas. Paarsada meetrit enne teed liigume sõnatult ja ettevaatlikult, meist paremale, järve poole, on kallakul tihe võsa. Äkki on õhus tunda tubakasuitsu lõhna. Jääme seisma ja kuulame pingutatud kõrvadega. Ootamatult välgatab tikutuli kesköö pimedas võsastikus, meist 30–40 meetrit eemal. Tikutule valgusel läikisid vormiriietuse nõõbid. Oleme sattunud vaenlase öisele vahipostile, kes pole meid märganud. Tõmbume ettevaatlikult tagasi mõnikümmend meetrit ja siis kiiresti külatee suunas, mille ületamise järgi jätkame liikumist piki kraavi rukkipoollus. See varjas meid täielikult ööhämaruses. Kaaludes olukorda otsustasime minna tagasi metsa. Liikuda Paunküla talude suunas oleks liig suure ohuga seotud – ka selles suunas võime sattuda puhkavatele punaväe üksustele. Jätnud meid varjava rukkipollu seljataha oleme peagi tagasi kraavi ääres, kust meie siia tulime. Liigume tagasi metsa ja kella 2–3 paiku oleme tagasi laagriplatsil, meid ja sööki ootavate kaaslaste juures. Ka meie oleme nälgased, pole midagi parata – tuleb uus hommik ja päev uute võimalustega.

Päeva jooksul on tekkinud suur muudatus ERNA grupi sidepidamisel Soomega. Täna pidas raadioühendust minu endine kaaslane Heimar Rosenfeldt, kes lahkus Kautla laagriplatsilt koos suure grupiga ja kes asuvad nüüd meist kusagil lõunapool, Tartu maantee rajoonis.

MÄRKUS – ALLJÄRGNEVAD TELEGRAMMID ON VÕETUD HILJEM ERNA ARHIIVIST:

SAADETUD TELEGR. kell 17.15: (Telegrafist Heimar Rosenfeldt)

„Olen hea tervise juures. Michelil pole koodi. Meil on ainult 33 millega edasi töötame. Rein.”

See telegramm saadeti Soome lahtise tekstina prantsuse keeles: „Bien portant. Michel chiffre absent, nous avons que 33.”

VASTUVÕETUD TELEGR. kell 17.15: (Telegrafist H. R.)

„Andke tabelit 33 kasutades koordinaadid. Vajate relvi? Vastake tunni aja pärast. Ku.”

SAADETUD TELEGR. kell 18.15: (Telegrafist H. R.)

„Oleme 9875/5930. Teadustage olukord. Võtame ühendust jälle 21.30 Rei. Muda.”

VASTUVÕETUD TELEGR. kell 21.30: (Telegrafist H. R.)

„Rinne asetseb joonel Lelle–Vahastu–Kihme–Tammsalu–Viru-Jaagupi. Simmo asus eile õhtul 6 km läänepool Kõrvenurgat. Öösel 4.vastu 5. aug. saabuvad hoidikud laskemoona ja ravimitega. Esitage sobiv allaheite paik. 10. armeekorpuse (punaste) staap Rägaverest lõunapool asetsevas metsas. 8. armee staap kadunud. Ku.”

ESMASPÄEV 4. AUGUST

Oleme maganud öö rabamaastikus kõrge rohu ja samblaga. Ilm on päikesepaisteline ja hea nähtavusega. Aegajalt tulistavad õhutõrje patareid Kiruvere–Paunküla suunast. Tuleandmine tundub meile lähedasena kuna kaugus sinna on linnulennult ainult 4–5 km. Nirgi ja Aali käisid täna Annoka metsavahi juures ja tagasitulles oli neil kaasas vähe toidupoolist. Vahetame oma laagrikoha, liigume lähemale kanalikraavile, kus on natuke paremat vett janu kustutamiseks. Meist lahusoleva

Kurg'i–Reinhardt'i grupi juures sidemehena töötav H. Rosenfeldt pidas ka täna raadioühendust Soomega. Telegrammide vahetus järgnevalt:

SAADETUD TELEGR. kell 14.45: (Telegrafist H. R.)

„3. aug. 10 rasket ja 29 kerget kahurit Habajast läbi põhjapoolse siirdunud. 2. aug. Roosna-Allikul üks 15 cm patarei positsioonile asunud. 3. aug. Ravila vallamaja juures üks 15 cm patarei ülesseatud. Paunkülas kerged patareid positsioonidel. Paunkülast Arduni vaenlase jalavägi. Väiksemad kokkupõrked. Venelased joobunud, on esinenud üksikuid rüüstamisi. 16.00 asume 17,5/55,1. Tuleme jälle. Schwarze kuulaku Reinerit. Muda.”

SAADETUD TELEGR. kell 15.55: (Telegrafist H. R.)

„Ardus asub vaenlase kerge patarei. Meie asupaik kolme vaenlase patarei vahel. Langevarju operatsioonid ebasoodsad. Elr.”

TEISIPÄEV 5. AUGUST

Täna on vihmane ilm. Leidnud sobiva paiga metsaserval riputan üles antenni ja proovin saada raadioühendust. Mul ei õnnestu saada kontakti vastasjaamaga, kuna keegi teine töötab minu sidetabeli kellaajal ja minule määratud lainepikkusel. See sidepidaja on arvatavasti Heimar Rosenfeldt, telegrafistina meist lahusoleva grupi juures. Õhtupimeduses märkame, et meie laagripaiga läheduses on liikumist ümbritsevas põõsastikus. Paneme välja valveposti.

KOLMAPÄEV 6. AUGUST

Hommikuvalguses näeme meile „kahtlasi” mehi liikumas meist eemal võsastikus. Otsustame jätta maha laagriplatsi ja liigume tagasi ida suunas, võibolla paar kilomeetrit, raba poole raiesmikku. Hilisõhtu pimeduses lähevad luurele Luther ja Nirgi, muidugi tagamõttega, et kusagilt talust toitu hankida.

SAADETUD TELEGR. kell 14.15: (Telegrafist H. R.)

„Teravik jõudnud Saarnakõrvesse. Muda.”

NELJAPÄEV 7. AUGUST

Uus hommik meie laagriale rabamaastikus, Eino Kain ja Julius Kerman on haiglased, kõhud ei ole korras ja nad on väsinud. Pealelõunal tulistavad õhutõrjekahurid ja mürsukilde kukub alla meie läheduses. Õhtul lähen teele koos Aali'ga, et teha luurekäik Annoka metsavahi juurde. Liikudes metsarajal leiame, et meid jälgivad 2–3 meest. Otsustame pöörduda tagasi laagriplatsile läbi tiheda põõsastiku, et meie jälgijaist lahti saada. Oleme tagasi oma kaaslaste juures ja öö tuleb vastu võtta tühja kõhuga.

REEDE 8. AUGUST

Öö jooksul on alanud sadu ja päev jätkub külma vihmaga. Kuuleme huikeid lähedasest metsast, mis tundub meile kahtlasena – kas liigub metsas haaranguahelik? Jätame maha laagriplatsi ning liigume päris raba servale põõsastikku. Lakkamatu vihm sunnib meid tegevusse – teeme vihmavarjendi materjalist, mida leidub meie läheduses. Noortest puudest lõigatud teibad saavad toeks ja katuse punume okstest, mida tihendame puulehtede ja samblaga. Luther ja Kaing lähevad toitu hankima,

ehk õnnestub. Ööpimeduses jätkub tugev vihmasadu ja meie onni katusest tilgub pidevalt külma vett. Riided on märjad, külm paneb keha värisema ning magamisest pole juttugi.

LAUPÄEV 9. AUGUST

Hommikuvalgus teeb lõpu meie väga ebamugavale ööle. Liikmed on kanged ja värisen külmast vihmast niisutatud riides. Vihmasadu on lakanud, ilm on udune ja kõik on märg. Teeme üles suure tule, et kehasse soojust saada ning kuivatame oma riideid.

Meil on nüüd kontakt Annoka metsavahiga ja öhtuvidevikus liigume sinna. Ilm on taas vihmane. Jõudnud kohale leiame vihmavarju ja öökorteri ühes sooheinamaal üksikult asetseva heinaküüni lakas. Ronime räästavarjus oleval redelil lakaluugini ja sealt edasi kuivale heinale. Leiame siin eest teisi metsavendi ja minule vana tuttava metsavahi Aare, niisiis „oma mehed”. Saame neilt vähe sööki võileibade ja piima näol, nii et täna meie ei uinu näljastena. Poen magusalt lõhnava kuiva heina sisse, siin on soe ja magamata ööde väsimus suigutab mind peagi kosutavale unele.

PÜHAPÄEV 10. AUGUST

Varahommikul lahkume kuivast ja soojast heinaküünist ning alustame metsavaht Aare juhtimisel teekonda rinde suunas. Ilm on udune ja mets märg, kuid liikumine läheb ilma takistusteta. Peagi oleme läbinud rabamaastiku ning jätkame käiku metsarajal, mis viib meid välja põldude vahelisele teele. Paaritunnise käimise järele oleme jõudnud Ardu küla lähedale ja liigume edasi põlluteel küla suunas. Jõuame välja saksa väeüksuse eelpostini. Meid peatavad siin rohekashallis välivormis ja kiivrites laskevalmis relvadega saksa sõdurid. Oleme rõõmsad, et kohtumine nendega, seega rindejoonest ületulek läks meil nii lihtsalt. Sõdurid annavad meile juhiseid edasilükkumiseks. Jõuame välja Tartu maanteele Ardus. Siin on peetud lahingut – teeääres on põlenud ja purustatud maju ning kraavis lebavad surmasaanud hobused. Saadud juhendite järgi jätkame liikumist külateel Kukepala suunas, kuhu jõuame keskpäeval. Siia on paigutatud ERNA mehed ja taaskohtumise rõõm on suur – rääkimata sellest, et kohtan taas oma raadiojaama kaaslast Heimar Rosenfeldt'i.

Minu tegevusele ERNA dessantgrupi raadiotelegrafistina on tulnud lõpp. Saan kol. Kurg'ilt korralduse tegutsemiseks jalgrattur-virgatsina „ERNA 1” pataljoni staabi juures. Meie üksuse nime vahetus on sündinud seoses rindest läbitulekuga ja moodustamisega rindeüksuseks, millega on liitunud palju vabatahtlikke. Kohtan siin ka oma uusi „ametivendi”, jalgrattur-virgateid, Prees'i ja Laube't, gümnaasiumi lõpetanud poisid Paidest.

Võrreldes möödunud öödega märjas ja külmas rabas, on olukord siin hoopis parem. Oleme majutatud ühte teeäärsesse talumajja. Söök on olemas, riided on kuivad ja olen saanud endale ka parema relva, saksa sõjaväe vintpüssi laskemoonaga ja saksa teraskiivri. Minu soome jalaväe sõduripluusi käevarrukale sain punakaskollase tunnuslini, millele on sisse löödud „Wehrmacht” tempel. Hilisõhtul pannakse mind koos ühe teise mehega öisesse vahiposti.

ESMASPÄEV 11. AUGUST

Täna hommikul liigume edasi Katsina külasse. „ERNA 1” pataljoni staabi majutuspaigaks on kaunis uus ja ruumikas „Peetri” talu elumaja. Meie üksus on võtnud vangi haavatud punaarmee lasi. Kohtan siin ka oma koolivenda, saatusekaaslast telegrafisti Paul Toome't, kes on haigestunud ja tema viiakse siit haiglasse.

TEISIPÄEV 12. AUGUST – ESMASPÄEV 18. AUGUST

Nimetatud päevad oleme Katsinas.

Rindeolukorrast tingituna oleme siin paigale jäänud üheks nädalaks. Meie poolt väljasaadetud luureüksused on aktiivses tegevuses ja päeviti on tulevahetusi vaenlasega. Vahetevahel saame kahurituld, kuid meid see eriti ei häiri kuna mürsud langevad eemale meie asukohast. Majutuspaigas on ööbimistubadesse põrandale laotatud õled, mis teeb magamise kaunis mugavaks võrreldes öödega rabas ja metsas. Toit valmistatakse talu köögis ja pikad söögilauad on üles seatud maja suures toas.

Hilissuve ilmad on päikesepaistelised ja soojad. Olenevalt praegusest seismajäänud rindeolukorrast toimub pataljoni tegevus lähedases maastikus – metsa, heinamaade ja põldude rajoonis, kus on ka vaenlase eelpostid ja luureüksused. Pataljoni enamvähem paigaline tegevus teeb ka staabikäskjalgade ülesanded lihtsamaks ja mitte väga aeganõudvaks. Oleme suurema osa päevast oma majutuspaigas või selle otseses läheduses.

Minu endine raadiojaama kaaslane Heimar Rosenfeldt sai eriülesande tegevuseks kusagil mujal ning lahkub meie juurest. „ERNA 1” pataljoni staabi juurde saabub kolmemeheline grupp saksa sidemehi seljaskantava raadiojaamaga. Ühel ööl on venelaste luuregrupp tulnud piki võsast maastikku kuni meie majutuspaigani enne kui neid märgati. Nüüdsest peale saavad meie öised vahipostid täiendust, et ära hoida üllatusi. Vaenlane on ka paiguti mineerinud ümbrust. Üks meie meestest (Vahtra vend) on astunud miinile ja samuti sai miinivigastuse üks taluperenaine.

TEISIPÄEV 19. AUGUST

Täna on alanud sakslaste pealetung Tallinna suunas, mis paneb ka meid liikuma. Öösel lahkume Katsinast ja läheme teedevahelises maastikus 2–3 km põhjasuunas Ravale. Pealelõunal liigume edasi läbi metsa, põldude ja heinamaade. Ojasoo läheduses otsime vihmavarju ühes suures küünis. Olnud seal umbes tunni-poolteist avab vaenlane kahuritule. Mõned mürsud langevad küüni lähedusse, killud puurivad seinalaudadesse ja katusesse, kui õnneks pääseme täistabamusest. Varsti peale seda kui kahurituli on lakanud, märkab meie vahipost lähenevat vaenlase luurepatrulli kellele avatakse tuli. Vähemalt üks mees nendest langes. Öhtul jätame maha heinaküüni ja jätkame oma liikumist.

Meiega kaasasolevad saksa sidemehed peavad raadiotelegraafi sidet ning teatavad juhtunust ning meie liikumisest.

KOLMAPÄEV 20. AUGUST

Täna on edasiliikumine aeglasem, mis oleneb vihmast ilmast. Öhtul jõuame välja Tagametsale. Oleme läbimärjad kogu päeva kestnud vihmajärgist. Looduslikult kaunis paigas, järvekaldal, asuvad talumajad täidetakse öhtupimeduses kiirelt märgade ning väsinud meeste poolt. Vajame puhkepaika ja võimalust riiete kuivatamiseks – põrandad on viimse võimaluseni täidetud magajaist.

NELJAPÄEV 21. AUGUST

Hommikul ärgates on kondid kanged kõval põrandal magamisest. Vihmasadu on lakanud ja läbi hommikuudu on näha päikest. Peagi oleme liikvel Ravila suunas. Ületanud Tartu maantee ja liiku-

des lahtises maastikus üle kartulipõllu avatakse meile äkki tuli granaadiheitjatest.² Oleme sattunud sakslaste tule alla. Viskume pikali kartulipealsete alla ja otsime varju kartulivagudes. Kol. Kurg annab minule ülesandeks võtta ühendus meid tulistava saksa üksusega, et selgitada neile kes meie oleme. Mul on kaasas jalgratas ja jõudnud välja kartulipõllult põldude vahelisele külateele sõidan selles suunas kust meile antakse tuld. Peagi leian ühel teeäärsel põllul saksa üksuse, kes meid tulistab, granaadiheitjad on näha teele. Kiirustan jalgrattal sakslaste juurde ja selgitan neile, et kes meie seal kartulipõllul oleme. Granaadiheitjad vaiksivad otsekohe. Pöördun tagasi tulnud teed ja olen varsti oma meeste juures, kes on tulnud põllult teele, mis viib meid Pikasöödi külasse. Tüüpilise ridakülana paiknevad talumajad üksteise kõrval piki teed.

Staabiüksusena on meid umbes 30–40 meest ja majutame end taluhoonetesse. Meie kompaniid on seotud luure ja lahinguülesannetega paralleelselt saksa üksustega liikumisel Ravila mõisa vallutamiseks. Pealelõunal tuleb häire – meie poole, Pikasöödi küla suunas, liigub vaenlase üksus, kaugus võibolla 1 km. Üle lageda põllu on näha hobuseid veokitega. Saame käsu asuda ahelikku piki majaderida kulgevasse teekraavi. Vaenlase lähenemine jätkub, tõenäoliselt liiguvad nemad ühel küladevahelisel põlluteel ja umbes 300–400 m kauguses saame käsu tuleandmiseks, relvadest mis meil on kasutada vintpüssid ja kuulipildujad. Laskmine kestab võibolla minuti, ilma et vaenlane vastaks meie tulistamisele. Üks hobustest supikatlaga, on meie tuleandmisest nii hirmutatud, et jätkab marulist sõitu meie suunas. Vähehaaval õnnestub meie meestel hobune kinni püüda, sõjasaagina.

Umbes pool tundi peale juhtunut avab vaenlane külale kahuritule. Olen koos kaaslastega ühes küünis. Mürsud lõhkevad läheduses ning killud löövad seintesse ja katusesse. Tulistamine ei kesta kaua õhtuvidevik on käes ja seega nähtavus vaatluseks kehv, nii ka vaenlase poolel.

Tänase päeva ennelõunal oli Ravilast põhja poole väljasaadetud luuregrupp sattunud ootamatult vaenlase tugeva kuulipildujatule alla, kusjuures kaotasime langenutena neli meest. Need olid Antau, Blauhut, Nurmsoo ja Sepp.

Hilisõhtul saan käsu koos Keng'i ja Vahtra'ga minna Ravila mõisa, et võtta ühendust sakslastega, kes olevat mõisa vallutanud. Meile antakse teada tänasel päeval, 21. augustil, kehtiv sakslaste tunnussõna – „Hindenburg”. Alustame teekonda ööpimeduses mööda külateed Pikasöödilt põhja poole, Ravila mõisa suunas, kaugus umbes 2 km. Pooletunnise käimise järele olemegi kohal, näeme mõisapargi kõrgeid puudelatvu, vaadates vastu nõrka taevavalgust. Äkki kostab ööpimeduses hüüe: „Wer da?”³ Oleme jõudnud saksa vahipostini ja vastame tunnussõnaga „Hindenburg”. Leiame, et kivisild üle väheste veega jõe on õhku lastud ja teispool jõge, sillariismete varjus, on sakslaste kolmemeheline vahipost, lamades laskevalmis kuulipilduja taga suunaga meie poole. Selgitame vahipostile, et tahame nende ülemaga kokku saada. Üks meestest tõuseb ja viib meid lähedalasuvasse vanasse mõisalossi. Jõudnud kohale juhatab vahimees meid ühte suurde saalitaolisse lossiruumi, kus küünlavalgusel istub laua taga üksuse „Hauptmann”⁴, väga sõjamehe välimuse ja teravate näojoontega, umbes 40-e aastane ohvitser. Esineme temale ja teatame, et oleme ERNA vabatahtlike pataljonist ja tuleme Pikasöödilt, et võtta ühendust saksa üksusega Ravila mõisas. Ta kutsub meid tema ees laual oleva kaardi juurde ja laseb endale näidata missugust teed mööda meie tulime. Hauptmann on rahul meie sidevõtmisega ja seega on meie ülesanne täidetud ning läheme tagasi tulnud teed. Öö on pime, kuid nüüd on tee juba tuttav ja tagasi Pikasöödil teeme ettekande oma ülemusele, ülesanne on täidetud ilma äpardusteta. Ööseks leian endale magamiskoha põrandale laotatud õlgedel.

² Eesti sõjanduskeeles miinipilduja (siin otsetõlge soome terminist “kranaatinheitin”).

³ Wer da? – ‘Kes seal on?’ saksa keeles.

⁴ Hauptmann – ‘kapten’ saksa keeles.

REED E 22. AUGUST

Täna lahkume Pikasöödilt. Ravila vallamaja juures, Tartu maantee ääres, ühineb meiega vabatahtlike kompanii Tartust lipnik Hellat'i juhtimisel. Nemad on siia saabunud bussidel, kus leidub ruumi ka meie staabiüksuse meestele ja sõidame siis koos Kose-Uuemõisa. Siin toimub „ERNA 1” pataljoni täiendamine uute vabatahtlikega Tartust. Pataljon koosneb nüüd kolmest kompaniist. Ööseks oleme majutatud mõisahoonetesse. Siin on igale mehele küllaldaselt ruumi omale magamispaiga leidmiseks.

Õhtupimeduses tuuakse meie majutuspaika keegi eraisik, miinile astunud raske jalavigastusega noor mees. Ta on asetatud pikale lauale ühes toas, et anda talle arstiabi niipalju kui meil on siin võimalik. Mees on plahvatusel kaotanud labajala, tal on suured valud ja ootab edasitoimetamist haiglasse.

LAUP Ä E V 23. AUGUST

Täiendatud pataljonina jätkab „ERNA 1” liikumist Tallinna suunas Tartu ja Raudalu maantee vahelisel alal. Meie üksusel oli kontakt vaenlasega Ruskvere–Aruvalla teede lähedal, kusjuures vastane löödi taganema. Jõudnud välja ühte tallu Ruskvere teeristi läheduses saan keskpäeval koos Leo Talgre'ga kapt. Purre'lt ülesande minna luurele põhja suunas Ellaku-Pikavere tee poole. Minu relvadeks on vintpüss, paar käsigranaati ja püstol FN 7,65. Leo'l on püstolkuulipilduja. Oleme tulnud paar kilomeetrit rabale – kaugemalt, loode poolt, on kuulda lahingukära. Äkitselt näeme vene hävituslennukeid madallennul, nende lähenedes viskume pikali kõrgekskasvanud karusamblasse. Lennukid muudavad suunda ja kaovad. Umbes tunnise liikumise järele oleme jõudnud tiheda võsastikuga metsaservale. Siin märkame lähenevat punaväe allohvitseri. Lamame kõrges rohus ja ootame, et ta jõuaks meile lähemale. Punaarmeeleane meid ei märka ja tulnud meist paarikümne meetri kaugusele, anname talle käsu „käed üles” (ruuki verhh). Mees tõstab käed ja vaatab imestunult meie poole. Võtan oma püssiga mehe sihiku peale ja Leo, kes oskab hästi vene keelt, annab vangile käsu, et ta kõik oma relvad maha paneks. Leo jutleb meie vangiga ja ilmneb, et ta on pärit Ukrainast ning elukutselt kooliõpetaja. Tundub, et sellel punaarmeeleasel pole midagi selle vastu, et meie tema vangi võtsime. Jätkame teekonda endises suunas koos vangiga ja läheneme tihedate põõsastega metsaservale. Ootamatult hüüab meie vang – „krasnõj-armejetsi” (punaarmeeleased) – ja nii ongi, näeme 5–6 venelast umbes 100 m kaugusel, kes meid nähes pöörduvad ümber ja jooksevad vastassuunas ning meie neile järele.

Oleme jõudnud tihedasse lehtmetsa kui meie läheduses hakkab lõhkema granaate, olid need siis kas käsi- või püssigranaadid, kuid killud meid ei tabanud. Välja jõudnud metsast oleme maanteel, mis läheb Ellakust Pikavere poole. Näeme punaarmeeleasi kiiresti kadumas metsa teispool maanteed.

Mõnikümmend meetrit meist eemal seisab maanteel üks buss suunaga Pikavere poole.

Läheneme ettevaatlikult bussile ja leiame, et see on tühi. Sees istuvad ainult kaks erariides meest, kes seletavad meile eesti keeles, et nemad on tulnud Tallinnast. Mehed küsivad meilt, et mida teha, kuhu nad peaks sõitma? Vastame, et sõitke üle Pikavere Kosele, seal on meie mehed. Buss alustab sõitu räägitud suunas ja võib ainult mõelda, et mis buss see õieti oli – küll liinibussi värvidega aga mis ülesandega mehed olid Tallinnast välja sõitnud pole meil aega lähemalt uurida – võimalik, et buss oli toonud siia punaväelasi. Vang on kogu aeg meie läheduses ega ole katsunud ära jooksta. Pöördume tagasi oma luureretkelt ja läheme tulnud teed üle raba Ruskvere suunas, sinna tallu kust meid luurele saadeti. Täitnud ülesande ning olles tervetena tagasi, kaasas punaväe allohvitser sõjavangina, rõõmustab kapt. Purre't, kes meid teele oli saatnud. Temal on nüüd elav punaarmeeleane kellelt võib andmeid saada vastase kohta meie rindelõigus. Leo jätab endale van-

gilt võetud hea vene 9 mm püstoli, typ „T“⁵ ja minule jääb nahast kaarditasku, kuulist läbilastud – võib-olla on kuul kunagi tabanud selle kandjat.

Õhtul vallutavad meie üksused Anepalu Tartu maantee ääres. Liikumine jätkub üle Tuhala Nabala suunas. „ERNA 1” pataljoni tegevusalaks on maastik Tartu ja Raudalu maantee vahel Ülemiste järve poole.

P Ü H A P Ä E V 24. AUGUST

Liikunud Tuhalast 2–3 km Sõmeru suunas, tuleme keskpäeval Raudsepa tallu, mis asub külatee äärsel kõrgendikul. Talu näib olevat heas korras uuevõitu elumaja ja hoolitsetud kõrvalhoonetega, õuel seisab kõrge lipuvarras.

Vaevalt jõudnud koguneda taluõuele, kui meid võetakse kahuritule alla. Otsime varju raudkivide müüritud ja suuremalt osalt maa sisse kaevatud ruumikas keldris. Koos meie meestega on siin ka talu pere. Mürsud langevad kaunis lähedale ja tulistamine ei taha lõppeda. Meie ülem, kahurväelane kol. Kurg, annab lõpuks käsu maha saagida talu kõrge lipuvarras, mis võib olla vaenlase vaatlusmärgiks. Lipuvarras langetatakse õuemurule ning peale seda vaibubki vähehaaval kahurituli. Jätame maha oma juhusliku „pommivarjendi” ja üksus jätkab liikumist Nabala poole, kuhu jõuame pealelõunal. Olles käskjalana teel staabist 1. kompanii juurde satun koos käskjalal Laube’ga vaenlase kahuritulest ohustatud alale. Metsaserval otsime varju ühes kraavis, kus lamame kuni tuli on lakanud ja meil on võimalus edasi minna. Oleme Laube’ga teel vastassuundades, nii et mina jätkan oma teed üksinda lahingumüra suunas – antakse kuulipildujavalanguid ning lõhkevad granaadid.

Edasiliikudes metsalähedasel karjateel kohtan August Nirgi’t, kes on saanud haavata ja keda abistan teel meie staabi asukoha poole. Tal on käsivars läbilastud ja talle on antud esmaabi. Käsi ripub kaelas sidemega mis on verest punaseks värvunud. Hiljem selgub, et 1. kompanii oli Annukse talu läheduses sattunud vaenlase tugevale vastupanule. Ootamatu raskekuulipilduja- ja tabava laskurite tule tõttu on meil selles lahingus kaotusi. Langesid 1. kompanii ülem ltn. Jaan Kalliver ja reamees Hjalmar Valdus. Peale August Nirgi on haavata saanud Kalju Ustav, Jaan Arvola, Evald Jaanson ja Endel Reier.

E S M A S P Ä E V 25. AUGUST

Hommikul alustame edasiliikumist Tartu ja Raudalu teede vahelises metsases maastikus Mõisaküla suunas. On päikesepaisteline ilus ja soe augustikuu ennelõuna, kui dessantgrupiga Soomest tulnud Oskar Orgmets saab õnnetuse läbi oma püstolkuulipildujast tulnud lasust raske peahaava, millesse ta hiljem suri 4. septembril. Keskpäeval vallutavad meie üksused Mõisaküla.

Olen teel käskjalana jalgrattal Nabala poolt Mõisakülasse, et võtta kontakti 1.-e kompaniiga. Sõidan Lehtse ja Veneküla vahelisel teel. Teest läänepool, sõidusuunaga arvestades vasakut kätt, on käimas lahingutegevus, kuuldub tulistamist kuulipildujatest ja granaadiheitjatest. Minust sõidab teel mööda üks saksa mootorrattur ja vaevalt 100 m minust mööda, vehib tema äkki käega minu poole ja sõidab ise samaaegselt vasakule poole kraavi, kiviaia varju – nii teen ka mina instinktiivselt. Kraavi põllupoolsel serval on kiviaed ja sinna tuleb otsekohe kuulipildujavalang nii et tolm ja killud lendavad – olen pikali kraavis ning pääsen seekord terve nahaga. See põllukividest laotud aed oli teretulnud kaitseks, sest tee kulgeb piki üht maastikus kõrgemal paiknevat seljandikku, kus teel liikujad olid arvatavasti kuulipilduja sihturile väga hästi nähtavad. Olen kiviaia varjus umbes 10

⁵ Õigemini 7,62 mm püstol TT.

minutit, kuulipildujatuli oli lakanud, näen et sakslane mootorrattal sõidab edasi ja nii teen minagi oma jalgrattal. Mingit jutuajamist meil kahel polnud, sest vahemaa oli selleks liig suur.

Sõidan edasi jalgrattal Veneküla teeristilt Mõisaküla suunas, tee käib piki põldudevahelist kõrgendikku, põllud kraavidega mõlemal pool. Möödun ühest saksa jalaväe rühmast, kes liigub minust paremal üle põllu, ka Mõisaküla poole. Mehed näevad väsinutena välja, kiivrid peas, käised üles kääritud – ilm on päikesepaisteline ja õhk kuum. Jõudnud Mõisakülasse selgub, et 1. kompanii on siit edasi läinud. Jätkan jalgrattasõitu Kurna mõisa poole, kuhu on umbes paar kilomeetrit. Tulles Kurna mõisa ilmneb, et ltn. Nõmm'e 1. kompanii üks rühm on saanud õnnetult kahurimürsu tabamuse, ajal mil mehed olid kogunenud pargiteele. Surma said Richard Mossin ja Felix Lipp ning haavata Viktor Solboja ja Evald Ojasoo.

Õhtuvidevikus ja vihasajus liigume Kurna mõisast edasi. Ümbrus on pideva kahuritule all, millest tõenäolikult võtab osa ka Tallinna reidil olev punalaevastiku üksus. Täna seks ööbimispaigaks saab üks esimese maailmasõjaaegne paksude betoonseinte ja laega ehitatud punker. Öö on vilu ja vähese unega, vihmast märjaksaanud riietega.

TEISIPÄEV 26. AUGUST

Varahommikul läheme teele Kurna mõisast Katku suunas. Ületame Kurna–Lehmja tee ning jätkame liikumist piki magistraalkraavi hõreda metsaga soomaastikus. On ilus päikesepaisteline augustihommik. Lahingukära kuulduv läänesuunast, Raudalu maantee poolt, seal tungivad peale sakslased Ülemiste järve suunas. Möödume ühest vaenlase poolt mahajäetud kaitsepositsioonist, päris magistraalkraavi läheduses. Siin lebavad mõned langenud punaväelased, ühel neist on kõrval pikaraualine tankitõrjepüss.

Keskpäeval jõuame Katkule ning jätkame liikumist piki magistraalkraavi kallast. Tallinna tornid paistavad ja loodepool, Kopli suunas, paistab olevat mingi õhkulaskmine käimas, võibolla laske-moonalaod? Suitsupilv tõuseb kõrgele taevasse ja kujuneb „seenetaoliseks“, millist mina varemalt pole kunagi näinud. Madalamal taevaekraanil tõuseb palju musta suitsu, arvatavasti põlevad õli-laod. Pealelõunal oleme jõudnud Ülemiste järve äärsele luhale. Vaenlane on avanud kahuritule rasketest relvadest. Öeldakse, et Tallinna reidil olevad sõjalaevad, nende hulgas ka raskeristleja „Kirov“, millel 9 suurtükki kaliibriga 180 mm, on meie ümbruse tule alla võtnud. Rasked mürsud langevad pehmesse soopinda, lõhkemisel väriseb maa ning lendab õhku muld ja killud. Katsume varju leida sooheinamaa kõrges rohus ja mõne suurema mätta taga. Kol. Kurg saab mürsukillust jalahaava, mis on õnneks kergemat laadi ning ta jääb rivisse. Et kahuritule alt välja pääseda, läheme kol. Kurg'i juhtimisel edasi Raudalu metsavahi ja Järveküla vahelisele kõrge rohuga heinamaale. Meist vähe kaugemal, metsaserval, on ühel meie üksusel olnud kokkupõrge vaenlasega. Meil on kaotusi – langesid n.-ltn. Jaak Marnot, allohvitser Jaak Aardla ja reamees Johannes Aaviku. Õhtul algab vihasadu. Tuleme rindelõiku, kus leiame eest liivases pinnas valmiskaevatud laskepesad. Jääme siin paigale ööseks. Vihma vastu pole mingit katet ega varju. Minu soome vormi suvepluus on peagi märg ja vihmavett koguneb laskepesasse, mille põhjapeale on laotatud õlgi, et teha istumist ja lamamist mugavamaks, aga vihma vastu pole sellest palju abi. Öö on märg, külm ja pikk, ootame hommikut. Meil pole öösel mingit otsest lahingukontakti vaenlasega ja ka kahurituli on lõppenud.

KOLMAPÄEV 27. AUGUST

Varahommikul, peale märga ja külma ööd kaevikus, saan pataljoni staabist käsu minna järele meie voorile Kurna mõisas ja tuua see pataljoni praeguse asukoha juurde Ülemistel. Lähen teele jalg-

Kautla lahingu mälestusmärgi avamine 1942. aastal. (ERAF)



Eesti mehed Kautla lahingu mälestusmärgi avamisel 1942. aastal. (ERAF)



rattal läbi liivase hõreda männimetsa, liikumissuund Kurna poole. Sõidan kitsal jalgrajal, mis viib läbi metsa umbes paralleelselt Raudalu maanteeaga – peas kiiver ja seljas vintpüss. Sõitnud vaevalt paar kilomeetrit algab jälle kahurituli punalaevastiku raskekaliibrilistest kahuritest (raskeristleja „Kirov“?), nii nagu oli see eile õhtupoolikulgi. Mürsu lendamisel on kuulda häälest õhus, et midagi suuremat ja raskemat on tulemas. Esialgu langevad mürsud minu sõidusihi suunas ettepoole. Peagi olen jõudnud rajooni kuhu mürsud langevad ja see teeb jalgrattasõidu teerajal küsitavaks, aga kuidagimoodi pean selle ala läbima. Raske kahurimürsu lõhkemine paneb maapinna värisema ja jätab liivasse sügava kraatri. Õnneks on tulistamine mõneminutiliste vaheaegadega ja niipea kui mürsk on lõhkenud, jooksen kiiresti lõhkemisel tekkinud liivaauku ning ootan järgmist lõhkemist teeraja läheduses, et siis teha hüpe uuesse kraatrisse. Liigun niiviisi kogu aeg edasi oma sõidusuunas, ehkki kaunis aeglaselt. Pehme liivane maa on minule õnneks, sest sügavale liivasse kaevunud lõhkemine ei anna nii väga palju kilde, mis hajuks maapinna lähedal ning võiks mind tabada. Kahuritule all oleva ala ületamine võtab umbes pool tundi.

Jätkan jalgrattasõitu ja kohtan teel kahte saksa sidemeest, kes veavad telefoniliini traate Ülemiste poole. Jõuan välja ühe väikese maja juurde, paremal pool teerajast, mille läheduses kits kõies sööb rohtu. Ukse ees seisab umbes 60:e aastane vanamees ja maja sees on näha samas eas naisterahvast. Nad näevad hirmunudena välja ning on mures kahuritule pärast. Rahustan neid sõnadega, et olen ise selle tulistamisala läbinud ja et kahurikuulid nende majakeseni ei lenda.

Teerada metsas lõpeb 4–5 km sõidu järele, olen jõudnud maanteele, mis viib Raudalu maanteelt

Kurna mõisa poole. Olen nüüd heal teel ja jalgrattasõit, 5–6 km Kurna mõisa läheb kiiresti, ilma viperusteta. Olen kella 11 paiku kohal pataljoni voori ning kõõgi juures. Annan üle pataljoni staabist saadetud käsu voori- ja majandusülemale veltveebel Reitel'ile, et voor liiguks pataljoni uude asupaika Ülemistel. Kõõgipersonaalis teenivad ka vabatahtlikud naissõdurid Johanna Lauk, Anna Lohk ja Heljo Nurm. Varustus laaditakse autodele ja keskpäeval sõidame Ülemistele, Raudalu metsavahi juurde. Jõudnud tagasi pataljoni staabi juurde saan pealelõunal major Hindpere'lt käsu minna tõlgina ühe saksa pataljoni juurde, mis on positsioonil meie läheduses.

Õhtul algab tihe vihmasadu. Vaenlane on avanud kahuritule ja meie otsime varju kaevikutes. Riided on vihmast märjast, kaevikusse hakkab vett kogunema ning ees on külm öö. Olen varjul ühes kaevikuosas koos Vello Saul'iga, kes ka on tulnud Soomest ERNA dessantgrupis ja on üks vanemaid mehi. Tema on siia saksa pataljoni juurde tulnud kompaniiga, mis ltn. Lossman'i juhtimisel on saksa pataljonile abiks saadetud.

NELJAPÄEV 28. AUGUST

Varajasel hommikutunnil algab liikumine Liiva jaama suunas. Vaenlase vastupanu on viimases vaatuses. Tulevahetused on nagu juhuslikku laadi ning lühiajalised. Liiva kõrtsi lähedal kohtume grupi punaarmeelestega, kes end vangi annavad. Läheme edasi Raudalu teel kuni Järve jaamani. Sealt jätkame liikumist raudtee ja Ülemiste järve vahelises maastikus.

Lähenedes järve põhjakaldal asuva Ülemiste Veevärgile antakse äkki kuulipildujatuld. Meie eesliikuv julgestusüksus puhastab peagi selle paiga.

Selgub, et meid tulistati kõrgel järvekaldal paiknevast punkrist, kus mõned punaarmeelestad pidasid oma viimase võitluse „Suure Kodumaa” eest.

Vaenlase relvad on vaikinud. Oleme saavutanud oma võitluse eesmärgi. Oleme kohal Tallinnas, Ülemiste järve äärses eeslinnas, Luite ja Veerenni tänavatel.

Aastasajandite jooksul on Tallinn (Rävala, Reval) vallutatud ja vabastatud nii väga mitmel korral.

Seekordsest Tallinna vabastamisest võtsid osa „ERNA” võitlejad.

Stockholm-Hasselby veebruaris 1996.